

A TRANSCRIPCIÓN DOS ARABISMOS EN GALEGO: UNHA PROPOSTA

Xavier Frías-Conde

Universidade da Bohemia Occidental (Chequia)

Resumo

A recente internacionalización do galego está a provocar que sexa preciso establecer uns criterios fixos para a transcripción e transliteración de nomes propios procedentes de linguas que non empregan o alfabeto latino. Neste artigo facemos unha proposta de transcripción de nomes árabes en galego a partir de elementos dispares: unha certa tradición, o propio sistema galego e, finalmente, os criterios seguidos noutras linguas do contorno.

En calquera caso, a proposta que aquí aparece está pensada para un uso “normal”, non especializado, que pode aparecer en xornais ou calquera medio escrito, sen necesidade de recorrer a dígrafos ou grafemas complicados. Concluimos a proposta cunha breve mostra de nomes transcritos e máis algunhas suxestións para a escrita de nomes comúns árabes recentes de ámbito internacional co gallo de os incorporar ao galego dun xeito normal.

Palabras clave: Galego, árabe, transliteración, arabismos recentes

Abstract

The recent internationalisation process undergone by the Galician language makes necessary to set up some clear criteria for the transcription and transliteration of proper names from languages using an alphabet other than Latin. In this article we propose a transcription system for Arabic proper names according to three very different principles: a certain tradition, the Galician phonic system and the rules followed by the neighbouring languages.

This proposal is not intended for technical usage but for everyday use, acceptable for newspapers or other media, with no need of digraphs or any complicated graphemes. The proposal concludes with a sample of transcribed names and some suggestions to write some international common Arabic nouns in order to incorporate them to the language in a rather natural way.

Keywords: Galician, Arabic, transliteration, recent arabisms

Introdución

Unha das cuestións que causa máis complicación no proceso de elevar o galego á categoría de lingua internacional de cultura é a de carecer dun sistema propio de transcripción e transliteración de nomes de linguas cun alfabeto diferente ao latino. No caso galego, a falta dunha tradición neste sentido e mais as poucas posibilidades que ofrece a escrita do idioma segundo as normas ortográficas actuais, impiden que se poidan facer transcricións axeitadas. A todo isto, cómpre engadir que é un acordo tácito fuxir de transliteracións demasiado complicadas, o cal está favorecido polo propio sistema fonolóxico galego, que non é demasiado rico no confronto con outras linguas do contorno románico, como o portugués, o catalán ou o francés.

Fixéronse propostas para a transcripción de determinados alfabetos en galego, pero non no caso do alfabeto árabe (teremos que ver que o tratamento do idioma árabe non é sinónimo do tratamento do alfabeto árabe¹). Neste estudo imos concentrarnos no idioma árabe, aínda que algúns dos elementos aos que nos referiremos tamén afectarán a outras linguas que se fan servir deste alfabeto.

Coidamos que non se trata de facer unha transliteración fiel do idioma, pois nin o alfabeto galego o permite, nin o seu uso responde ás necesidades dos especialistas. Trataríase só de transcribir en galego nomes escritos orixinariamente en árabe. Por tanto, tentaremos dar unhas pautas que poidan ser empregadas en adiante. O sistema aquí proposto sería propio do galego e recollería unha transliteración só dalgúns fonemas, non de todos, porque non é esa a finalidade da transliteración elemental. Nalgúns casos recolleremos certas tendencias que veñen sendo empregadas en Europa Occidental, nas linguas do noso contorno, noutras ocasións proporemos solucións novas e, finalmente, noutras mal abriremos un debate que, de seguro, poderá atraer o interese doutros interesados na materia.

Algunhas cuestións previas

O concepto de lingua árabe é un chisco confuso, porque unha cousa é transcribir o árabe clásico e outra moi diferente transcribir os dialectos. Moi decote, os nomes que aparecen nos xornais non se corresponden cunha fonética da lingua clásica, senón cunha fonética dialectal, propia dun determinado país. Isto é moi habitual cos nomes exipcios. Un exemplo mundialmente coñecido é o do ex presidente exipcio Náser, cuxo nome completo foi Gamal Abd-el-Náser; en ningún caso o son de “Gamal” foi transcrito con outra letra que non fose <g>, malia que na grande maioría dos países árabes o nome viría transcrito como Djamal (véxase máis adiante o relativo a <dj>).

Alén do que é a propia transcripción das consoantes, existen dúas cuestións que convén ter presente á hora de emprender a transliteración: a cantidade das vogais

1 O idioma árabe escríbese, certamente, co alfabeto árabe, pero outras moitas linguas tamén se valen deste alfabeto para a súa escrita, coas adaptacións pertinentes. Así acontece co paxán afgán, o persa ou o urdú, todos eles, curiosamente, idiomas indoeuropeos.

(longas e curtas) e a xeminação. No primeiro caso, non é habitual transcribir as vogais longas do árabe nas linguas europeas, aínda que si é conveniente marcar a vogal tónica segundo as regras do galego: *Marráhex* (مراكش), *Ramalá*, etc.².

Verbo da xeminação, presenta un problema en certos casos. Dunha banda, o /ll/ non se pode transcribir por <ll> polo valor de representación dun fonema palatal en galego que non se corresponde coa lateral xemorada do árabe. O máis corrente neste caso sería non usar unha dupla <ll>, senón unha sinxela, como xa mostramos no anterior exemplo de *Ramalá* (de *Râm Allâh* رام الله). Como se verá noutros casos, certas consoantes se transcriben con dígrafos, polo que non semella moi recomendábel usar cúmulo de catro consoantes.

Vocalismo

O árabe clásico só posúe tres vogais, as cales poden ser breves ou longas: <a>, <i>, <u>. Conforme o dito anteriormente, non se adoita facer distinción entre vogais longas e curtas. Ora ben, nos dialectos estas tres vogais tórnanse cinco ou mesmo máis. Xeralmente utilízanse as cinco vogais do alfabeto latino para transcribir toda a serie dialectal, que nalgúns falares alcanza unha riqueza vocálica enorme. Por tanto, en galego convén facerse servir das cinco vogais gráficas.

É normal atoparse con oscilacións do tipo *bin* e *ben* (بن) ou *Usama* e *Osama* (أسامة). A primeira é unha transcrición baseada na lingua clásica, a segunda na lingua falada.

Xunto ás vogais, existen en árabe as dúas semiconsoantes /w/ e /j/. O uso da grafía <w> para a primeira non parece causar dificultade ningunha, mais a segunda si mostra certa complicación na súa transcrición en determinados casos que implicaría o emprego dunha consoante que non é habitual en galego. Podería usarse <j> ou <y>. É máis conveniente a segunda letra, porque <j> vale para outros fonemas, como despois veremos.

Seica pode parecer irrelevante, mesmo que non hai necesidade de introducir <y> na transcrición dos arabismos, pero si a hai, porque o uso de <i> causa complicacións enormes. A terminación feminina –iya (ية) é frecuentísima, coas variantes –eya (exipcia) e –iye (libanesa). Por tanto, aínda que <i-> ou <-i-> poida ser mantido na escrita –aí está o caso de Iemen, perfectamente asentado en galego– non se pode aceptar que haxa dous is xuntos cando un deles é semiconsoante: *Nabatiya* e non **Nabatiia*. Non obstante, parecen correctas tamén as transliteracións ou transcricións do tipo *Nabatía*.

Consonantismo

De seguido presentaremos a lista de fonemas árabes, tanto dos dialectos como da lingua literaria coas propostas de transcrición. Os fonemas irán acompañados dos grafemas árabes que os representan.

² Así e todo, se por calquera motivo se quixer marcar a vogal longa, pódese facer a través dun circunflexo, procedemento habitual en francés: *Nâser*, *Kâleb*, *Samîr*, etc.

Son	Letra árabe	Transcrición galega	Comentario
/b/	ب		
/t/	ت	<t>	
/θ/	ث	<t> ou <th>	Trátase da interdental, mais esta só existe na lingua clásica e moi raramente nos dialectos, como o iraquí. Mesmo nos cultismos que pasan aos dialectos o /θ/ tórnase /s/, en cuxo caso a transcrición deberá ser mesmo <s>. Cando se quixer manter o son interdental, é preferíbel a grafía <th>, aínda que se manteña unha pronuncia /t/.
/dʒ/	ج	<dj>	Como xa ficou dito enriba, parécenos moito máis internacional usar esta grafía para a transcrición deste fonema oclusivo fricativo.
/h/	ح	<h>	É unha aspirada moi forte, mais non chega ao /x/. Xeralmente non se distingue do /h/ existente en inglés ou alemán.
/x/	خ	<kh>	Esta grafía xa vén tendo unha certa tradición en galego. Coidamos que se pode manter na transliteración de arabismos, aínda que a súa pronuncia moi decote será /k/. En calquera caso, a pronuncia de <h> ou de <kh>, cando se manteña a consoante aspirada, será igual, pois o galego carece de dous fonemas distintivos, como tamén lle ocorre ao castelán, non obstante a aspirada galega e a castelá sexan diferentes.
/d/	د	<d>	
/ð/	ذ	<d> ou <dh>	Como acontecía co <th>, o <dh> só pertence á lingua padrón e ao dialecto iraquí. A grafía <dh> pode aparecer cando se pretenda facer unha transcrición máis exacta, outramente abundará <d>.

Son	Letra árabe	Transcrición galega	Comentario
/r/	ر	<tr>	Existe tamén o <tr> co mesmo valor do galego, tamén sempre entre vogais.
/z/	ز	<s>	A sibilante sonora desapareceu do galego hai séculos. Nunha transcrición normal, non paga a pena utilizar outra grafía máis que <s>. Unha ortografía <z> vai representar o son da interdental, o cal se afasta aínda máis do valor orixinal árabe.
/s/	س	<ss>	O uso da grafía <ss> correspóndese realmente cunha consoante xeminada. Débese evitar daquela o seu uso en nomes propios como Hasan ou Husein.
/ʃ/	ش	<x>	É o valor do <x> de xente.
/ʒ/	ص	<s>	Trátase doutra consoante gutural que decote non se marca como tal nas transcricións normais nas linguas europeas.
/d/	ض	<d>	É a variante gutural de /d/, polo que se lle aplica o mesmo tratamento, tamén sen ter en conta o seu carácter gutural.
/t/	ط	<t>	É a variante gutural de /t/, polo que se lle aplica o mesmo tratamento, tamén sen ter en conta o seu carácter gutural.
/z/	ظ	<s>	É a variante gutural de /z/, polo que se lle aplica o mesmo tratamento, tamén sen ter en conta o seu carácter gutural.
/ʕ/	ع	nada ou <'>	Trátase do son gutural por excelencia do árabe. Moi decote non se transcribe. Nas linguas europeas pode transcribirse como un apóstrofo en calquera posición.

Son	Letra árabe	Transcrición galega	Comentario
/R/	غ	<gh>	A transcrición normal é <gh> nas linguas do noso contorno. Isto pode causar problemas en galego, polo que aínda que non é exactamente o noso /g/, é preferíbel usar <g>.
/f/	ف	<f>	
/q/	ق	<q> ou <k>	Outra gutural para a que está ben asentado o uso de <q>. Alternativamente podería usarse /k/.
/k/	ك	<k> ou <c/qu>	A segunda opción só sería válida en nomes xa perfectamente asentados na nosa lingua.
/l/	ل	<l>	
/m/	م	<m>	
/n/	ن	<n>	
/h/	ه, ة	<h>	Aspirada como en inglés ou alemán. Decote fica muda en galego.
/w/	و	<u> ou <w>	Xa visto.
/j/	ي	<i> ou <y>	Xa visto.

Velaquí algunhas mostras de transcrición simple:

محمود عباس	Mahmud Abbás
الجزيرة	Aldjasira
مقاطعة	(A) Muqátaa, Mukátaa
عبد الله	Abdaláh
محمود درويش	Mahmud Darwix
نجيب محفوظ	Naguib Mahfuz
القاعدة	Alqaida, Alqáeda
حزب الله	Hesbulá, Hisbulá
هارون الرشيد	Harún Arraxid
استقلال	Istiqalal, Istiklal

Adaptación dos arabismos recentes

O sistema proposto enriba é válido tamén para a introdución das ducias de arabismos que están a entrar constantemente en galego (como no resto de linguas europeas). Se cadra, dado que se trata de termos máis ca de nomes, pode introducirse unha simplificación aínda maior na transliteración destes vocábulos ao se incorporaren ao galego.

Aínda que sería unha tarefa inxente incluír todos os arabismos modernos, imos ofrecer aquí unha pequena lista deles, os máis usuais, coa forma gráfica proposta. As definicións non pretenden ser exactas, senón que serven simplemente para situalas.

aiatolá: cargo islámico.

alauí, alauíta: relativo á monarquía marroquina.

burka, burca: prenda de vestir feminina que cobre todo o corpo da muller deixando unha caste de rella diante dos ollos para ver.

cuscús: alimento a base de cereais. A forma *cuscús* está totalmente naturalizada.

djihad: guerra santa musulmá. O xénero deste termo é masculino: *o djihad*.

faláfel: certo alimento.

fedai: combatente.

harira: sopa.

haxemí, haxemita: relativo á monarquía xordana.

hena: produto natural para tinxir a pel temporalmente. A forma antiga *alfena* parece hoxe fóra de uso.

hisab: veo islámico.

humus: puré de garavanzos.

imam, imán: crego islámico.

intifada: revolta popular palestina.

kebab: anaco de carne asada atravesada por un ferro. Existe a variante *kebab* que se adapta á fonética turca. Por extensión, os restaurantes de comida oriental reciben o nome de *kebab*, ou mesmo segundo a forma turca, *döner kebab*.

kohl: produto natural para dar cor aos ollos. Tamén *kol*.

madrasa: escola coránica.

mudjahidín: combatente islámico.

salafista: seguidor das teorías máis radicais do islam.

sunní: pertencente á doutrina do sunnismo.

talibán: defensor do islam radical no Afganistán.

wahabí, wahabita: relativo ás teorías islámicas procedentes da Arabia Saudita.

xaria: lei islámica.

xií: pertence á doutrina do xiísmo.

BIBLIOGRAFÍA

ÁREA DE LINGUAXES ESPECIALIZADAS DO SNL DA USC “As letras gregas na ciencia moderna: o caso do χ ”. *Canalciencia* 28. Disponible en <http://www.canalciencia.com/faladoiro/numero_28.htm>.

FRÍAS CONDE, F. X. (2000) “O elemento árabe en galego (I)”, en *Revista de Filoloxía Galega e Portuguesa* 1. A Coruña: Universidade da Coruña, 2000, pp. 157-171.

——— (2002) “O elemento árabe en galego (II)”, en *Revista de Filoloxía Galega e Portuguesa* 3. A Coruña: Universidade da Coruña, 2002, pp. 65-80.